

Златко Матић

Православни богословски факултет, Универзитет у Београду

Еклисиологија киноније и магистеријум Католичке Цркве: отежана рецепција

Сажетак: Сам концепт киноније и еклисиологија базирана на њему, највеће домете у римокатоличком богословљу и на нивоу црквених учитељских тела, доживели су на Ванредном епископском синоду 1985. године, сазваном поводом прославе јубиларних 20 година од завршетка Другог ватиканског концила. Појам киноније признат је тада за концилски *animitus*, иако није доминирао у саборском епистолярном *corpus*-у. Убрзо су, међутим, почеле да долазе критике на рачун такве богословске поставке. Тема истраживања је богословска процена тих евидентних и честих интервенција римске курије, са циљем да се дисциплинарно осигура супремација универзалне Цркве над локалним Црквама, а тиме и папског примата над епископском колегијалношћу.

Кључне речи: Еклисиологија, кинонија, католички магистеријум, рецепција, упоредно богословља, папски примат

Увод

Сам концепт киноније и еклисиологија базирана на њему, највеће домете у римокатоличком богословљу и на нивоу црквених учитељских тела, доживели су на Ванредном епископском синоду 1985. године, сазваном поводом прославе јубиларних 20 година од завршетка Другог ватиканског концила. Појам киноније признат је тада за концилски *animitus*, иако није доминирао у саборском епистолярном *corpus*-у. Убрзо су, међутим, почеле да долазе критике на рачун такве богословске поставке. Професор Католичког института у Паризу, доминиканац Ерве Легран (Hervé Legrand), тврди да су од 1992. до 2003, а посебно од 1997. до 2001. године, евидентне честе интервенције римске курије са циљем да се дисциплинарно осигура супремација универзалне Цркве над локалним Црквама, а тиме и папског примата над епископском колегијалношћу¹. Овом темом се бавио и римокатолички теолог, доминиканац Жан-Мари Тијар, чију смо мисао посебно изучавали, и чије закључке о овој теми у великој мери прихватамо², али их и допуњујемо узимајући у обзир

¹ Н. Legrand, „La collegialità dal Vaticano II in poi. Analisi ecumenica d'una elaborazione dottrinale occidentale“, у R. La Delfa (ed.), *Primato e collegialità*, Roma, 2008, 91–121, посебно 106–111. Овај аутор наводи читаву хронологију магистеријалних ирупција у младу и крхку еклисиологију киноније, чиме су претпоставке и практичне препоруке Другог концила изгубиле на значају. Тако папски *Motu proprio Apostolos suos* из 1998, увећало умртвљује рад епископских конференција, а остали набројани документи усмеравају рецепцију Другог концила у правцу јуридичке слике о Цркви.

² Жан-Мари Тијар (J.-M. R. Tillard, 1927–2000), рођен је на острву Сен Пјер и Микелон, француској територији у близини Канаде. Након завршетка почетних нивоа школовања, 1950. улази у доминикански ред, што одмах спаја са започињањем студија филозофије и теологије у Отави. На Папском универзитету Свети Тома Аквински, наставља студије филозофије и 1953. године брани докторску тезу посвећену концепту среће у томистичкој филозофији. У школи Le Saulchoir, у француској доминиканској провинцији у Белгији, студира теологију од јесени 1953. до 1957. године. Рукоположен је у свештенички чин 1955. године, а затим приводи крају богословске студије, тезом о односу иманентне Тројице и Божјег дејства *ad extra*. Након тога предаје догматско богословље у Отави и другим универзитетима ши-

неке интервенције за које сматрамо да су биле уперене и против њега, као носиоца екуменске визије еклисиологије *киноније* и католичке примацијалне теологије.

Конкретни примери куријалних реакција на темељне поставке еклисиологије *киноније*

Непуних седам година након затварања Ванредног синода, синтагма и реалност еклисиологије *киноније* доживљава први и мислимо најтежи ударац, и то из пера кардинала Рацингера, који у својству префекта Конгрегације за доктрину вере (КДВ) објављује 28. маја 1992. године фамозно писмо римокатоличким епископима *Communione notio* (CN)³, које има за циљ, баш као што у његовом поднаслову стоји, да разјасни поједине аспекте учења о Цркви као *кинонији*.

Рацингер је увек позитивно описивао концепт црквене *киноније* као корисне и библијски утемељене богословске категорије⁴, утврђене у есхатолошкој динамици на основама *киноније* са једним тројичним Богом⁵. Секретар КДВ, из периода када је Рацингер већ постао папа Бенедикт XVI, Анђело Амато (Angelo Amato), коментаришући CN, такође подвлачи тројичну *кинонију* као темељ црквене, а ову потоњу као израз и манифестацију прве⁶. Поменуто тријадолошко утемељење представља полазну тачку писма CN: „Концепт киноније налази се у срцу црквене самоспознаје” као Тајне личносног јединства сваког човека са Тројичним Богом и са другим људима“ (CN, 3). Тамо се, такође, тврди да је поменути приступ веома адекватан да изрази најдубље језгро Тајне Цркве и понавља синодски став из 1985, да *кинонија* може бити кључ разумевања обновљене католичке еклисиологије. Први део овог документа чак носи јасан назив „Црква, Тајна киноније”. Ипак, средишњи аспекти и поруке овог документа, који се тичу нашег истраживања као и критика управо оних поставки које је и Тијар делио, чак промовисао, садрже се у идеји да је еклисиологија *киноније* након 1985. постала парола, крилатица и слоган само „хоризонталистичког” карактера и усмерења⁷, те да је исправно коришћење тог вишезначног концепта⁸ условљено стабилним учитељским појашњењима која даје римска

ром света. Учествоје на Другом ватиканском концилу у својству теолога експерта и саветника (*peritus*) канадског епископата. Након Концила, читав живот посвећује екуменском дијалогу, првенствено са Православном Црквом и англиканцима. Врло високо признање његовом екуменском ангажману огледа се у избору за потпредседника теолошке комисије Вера и поредак ЦЦЦ (Faith and Order), 1978. године. Аутор је десетак монографија и око 400 научних чланака. У овом раду смо посебну пажњу посветили његовим монографијама *Eglise d'Eglises. Lecclesiologie de communion*, Paris, 1987 (у даљем тексту ЦЦЦ) и *L'Eglise locale. Ecclesiologie de communion et catholicité*, Paris, 1995 (у даљем тексту ЛЦЦ).

³ Congregazione per la Dottrina della Fede, *Lettera ai Vescovi della Chiesa Cattolica su alcuni aspetti della Chiesa intesa come comunione*, 28. 5. 1992. Оригинал у EV 13/1774–1807 или у AAS 85 (1993) 838–850.

⁴ Поједини аутори сматрају концепт *киноније* кључним за еклисиологију теолога, кардинала и папе Рацингера. Уп. М. Volf, *After our Likeness*, Michigan, Cambridge, 1998, 32.

⁵ Директно потврђено предавањем на тему „Еклисиологија конституције *Lumen gentium*“ из фебруара 2000, објављеном у J. Ratzinger, „Ekleziologija konstitucije *Lumen Gentium*“, у J. Ratzinger, *Zajedništvo u Crkvi*, Split, 2006, 129–162, 137. [Упоредили смо са: J. Ratzinger, „Ecclesiologia della costituzione *Lumen gentium*“, у R. Fischella (a cura), *Il Concilio Vaticano II. Recezione e attualità alla luce del Giubileo*, Cinisello Balsamo, 2000.] У истом тексту налазимо став да еклисиологија припада христологији, да чак зависи од ње, али да се баш због тога христолошка анализа „*proširuje* у *trojstvenu ekleziologiju*“, 147.

⁶ Уп. А. Amato, „Ecclesiologia di comunione e la Lettera ‘Communione Notio’“, *L'Osservatore romano*, 16. XI 2006, на: IntRes: <http://www.zenit.org/it/articles/l-ecclesiologia-di-comunione-e-la-lettera-communionis-notio> [25.7.2014]: „Црква је теолошка, тринитарна реалност”.

⁷ Уп. А. Amato, „Ecclesiologia di comunione e la Lettera ‘Communione Notio’“, *цитић*.

⁸ Ове ставове кардинал Рацингер ће поновити, тврдећи да су већ године након Синода из 1985. показале да ниједна реч, макар била најбоља и најдубља, не може бити заштићена од погрешних схватања и фалсификовања. Уп. J. Ratzinger, „Ekleziologija konstitucije *Lumen Gentium*“, *цитић*, 139.

курија кроз документ CN. Поседно је битно и то што неки угледни куријални теолози (Букс и Гаруги) настанак документа који анализирамо представљају као *индиректан* одговор КДВ на *Минхенски документи* православно-католичке Комисије, настао 1982. Писмо CN, десет година касније, одбацује тобоже контрадикторне делове првог званичног документа дијалога представника Православне и Католичке Цркве и прави здраву равнотежу односа Цркве, Евхаристије и Свете Тројице, сматрају ови аутори⁹.

Кључне ставове овог магистеријумског објашњења и прецизирања, представимо у најкраћим цртама. У библијском и отачком предању *кинонија* има двоструку димензију, вертикалну (*кинонија* са Богом, као дар Божји и плод његове иницијативе, реализована у пасхалној тајни) и хоризонталну (*кинонија* међу људима, екстензија прве димензије). Следствено, црквена *кинонија* је видљива и невидљива и у потпуности се, „на најесенцијалнији начин“ („*nella sua forma più essenziale*“), пројављује на Евхаристији (CN 5). У другом параграфу документа, који говори о односу универзалне и партикуларних Цркава (II: Chiesa universale e Chiese particolari), који се отвара позивањем на LG 23 и CD 11, омиљене концилске цитате носилаца еклисиологије *киноније* (свакако и Тијара), налазимо истовремено најпроблематичније изјаве. Тврдње појединих теолога да је универзална Црква *кинонија* партикуларних Цркава, прихватљива је за Рацингера само на аналошки начин („*in modo analogico*“, CN 8), јер је такав став по себи опасан, може „ослабити концепцију јединства Цркве на видљивом и институционалном плану“. Подједнако је непожељан и концепт међуцрквеног препознавања („*riconoscimento reciproco delle Chiese particolari*“), јер је еклисиолошки једностран и лако уводи партикуларну Цркву у субјективизам и самодовољност, „ослабљујући њену реалну кинонију са универзалном Црквом и њеним видљивим животним центром“ (CN 8), упркос Евхаристији која би требало да то предупреди. Да би се правилно разумела аналошка примена термина *кинонија* на свеобухватност партикуларних Цркава, треба увек имати на уму да су оне делови (*partes*) јединствене Христове Цркве (CD 6, 3), а да је универзална Црква *све, целина, целост* („*il tutto*“, CN 9). Зато универзална Црква није збир или федерација партикуларних Цркава, али није ни резултат њихове *киноније*. Долазимо до закључка који је суштинска ознака овог документа и еклисиолошког магистеријума Римокатоличке Цркве: универзална Црква је „реалност која *онџолошки* и *хронолошки* претходи свакој *јојединачној* партикуларној Цркви“ (CN 9). Она претходи стварању света, она порађа партикуларне Цркве као своје ћерке, није њихов производ, него је њихова мајка. Од ње, почев од Педесетнице, потичу све локалне Цркве¹⁰. Зато велику концилску изјаву о Цркви која постоји у и из партикуларних Цркава (*Ecclesia in et ex Ecclesiis*, LG 23), потписник овог документа допуњује ставом о Црквама у и из Цркве, *Ecclesiae in et ex Ecclesia* (CN 9). Пратећи исту логику, будући папа изводи закључак да се крштењем улази *директно* у универзалну Цркву, а не посредством припадништва партикуларној Цркви (уп. CN 10), која у систему овог документа изгледа као нужно, али пролазно предворје уласка у ону „праву“ — универзалну Цркву. На овај начин се избегавају замке тзв. евхаристијске еклисиологије, као и теологије ослобођења, али и свих еклисиологија „одоздо“ („*dal basso*“, CN 11), закључује први део овог документа његов аутор.

⁹ Уп. N. Bux — A. Garuti, *Pietro ama e unisce. La responsabilità personale del papa per la Chiesa universale*, Bologna, 2006, 65.

¹⁰ Није споредан податак, нити еклисиолошки небитан, према коме CN користи израз „локална Црква“ укупно три пута, а „партикуларна“ на скоро 50 места.

У оквиру нашег истраживања нећемо се задржавати на појединачним тачкама у којима су Тијарова мисао и ставови СН блиски (двострука димензија *киноније*, Евхаристија као кинонијски извор и печат Цркве, итд), него ћемо приступити идентификовању тачака у којима сагласности нема. Одређени богослови су врло лако уочили да су еклисиологије КДВ и Тијарова, узете у целини, у најмању руку неподударне¹¹. Зато су нам неупоредиво важнија два стуба доминиканчеве еклисиологије, која су директно осуђена овим писмом. То је тема Цркве као Цркве Цркава (*киноније кинонија*) и концепт реципрочног *ирейознавања* локалних Цркава¹², које је у време настанка СН својим делом активно сведочио управо о. Жан–Мари Тијар¹³. Зашто се Рацингер свим силама труди да локалну Цркву, коју практично увек назива партикуларном, подреди универзалној? Која је богословска подлога његовог еклисиолошког система?

Онтолошко првенство универзалне Цркве у сагласности је, тврди Рацингер, са новозаветном и патристичком еклисиологијом, које су, пак, у континуитету са рабинском теологијом. Као што је јеврејска мисао Тору и Израил схватала као преегзистентне реалности, хришћанска теологија је исти концепт применила на Цркву. Од апостола Павла (посебно Гал 4, 26) и књиге Откривења, преко сведочанстава Климента Римског и списа *Пасџир Јермин*, до савременог учитељства Католичке Цркве¹⁴, поменути став приоритета универзалне Цркве је једнозначан и потпуно очигледан, тврди Рацингер¹⁵. У оквирима макар једног миленијума западног предања, ова тврдња свакако стоји.

Рацинтеров почетни богословски концепт је целина, целост, једно, *све* (*il tutto*), јер је партикуларно увек подређено целини, општем¹⁶. Тако је и партикуларна Црква подређена „целој“ универзалној Цркви. Директан извор таквог Рацингеровог приступа може се лако идентификовати у својеврсној метафизици општег добра, које превазилази појединачна, а коју у богословљу теоретски заснива Тома Аквински. Црква у томистичкој визији, која је у приличној мери аристотеловског печата, јесте унитарни ентитет усмерен ка заједничком добру (*bonum commune*) чланова. Пошто је она Град Бога живога, њено опште добро метафизички и логички надилази партикуларна добра појединачних елемената. Тако Црква (*Ecclesia universalis*) није сума појединачних елемената, него актуелизација јединственог заједничког добра, „божанственијег од сваког појединачног (*divinius quam bonum spe-*

¹¹ Уп. Р. Р. McBrien, рецензија *ЦЦ, Worship* 67 (1993) 381–383, где аутор еуфемистички говори да „Tillard's ecclesiology of communion is not completely identical with that of the Congregation for the Doctrine of the Faith“, 382.

¹² Сматрамо овај моменат евидентним, а не хипотетичким, као што чини С. Ruddy, *The local Church*, New York, 2006, 102.

¹³ Овиме не тврдимо да је Тијар једини „узрок“ настанка СН, али библиографска анализа његове продукције тих година, упућује нас на закључак да је наш доминиканац „прозван“ овим документом. Претпоставке појединих научника о мотиву за појаву СН, повезане су са резултатима рада екуменских комисија римокатолика и англиканаца (F. Nigro, *Il vescovo di Roma. Initium episcopatus nell'ecclesiologia di comunione di J. M. R. Tillard o.p.*, Assisi, 2011, 342–344) или римокатолика и православца (S. Pié–Ninot, *Ecclesiologia. La sacramentalità della comunità cristiana*, Brescia, 2008, 371–383). У оба случаја Тијар је врло активно укључен, што потврђује нашу тезу да се СН мора односити и на њега.

¹⁴ Те наводе користи кардинал Рацингер у СН 9. Климент у *Друјој њосланици Коринћанима*, 14, 2 тврди да „Црква није од сада, него од почетака“, а у *Виђењу* 2, 4 *Јерминој Пасџира* читамо да је Старица Црква „пре свих створена“. Најновији магистерујум то потврђује у многобројним говорима папе Јована Павла II (наводи у СН).

¹⁵ Уп. J. Ratzinger, „Ekleziologija konstitucije *Lumen Gentium*“, *циџи*, 141–143.

¹⁶ М. Волф читамо поглавље посвећено анализи Рацингерове еклисиологије (29–72) назива „Ratzinger — Communion and the Whole“ и наводи својеврсни мото немачког кардинала: „only the Whole sustains“, у М. Volf, *After our Likeness*, *циџи*, 30.

ciale)“ у различитим заједницама, где партикуларна добра треба да буду спремна на жртву ради општег. Тијар, иначе, отворено закључује да су те идеје примата општег над партикуларним дубоко означиле Запад, „закључно са писмом CN“ (ЛЦ 497–498, нота 4).

Није тешко сагледати у овом неименованом богословском сукобу Тијара и Рацингера (и његовог CN) остатке древног проблема универзалија (*quaestio de universalibus*), својеврсне варијације на тему односа једног и мноштва. Тако би кардинал префект КДВ био настављач платонистичког реализма, а доминиканац следбеник аристотеловског номинализма¹⁷. Овакво поједностављено, иако у начелу тачно разлучивање, мора бити допуњено. Проблем настаје онда, када озбиљније приступимо Тијаровој визији *каџоличанске* Цркве, јер он уопште не смешта своју еклисиологију у оквиру искључујуће дијалектике универзално — партикуларно, него у контекст перихоретског односа католичанског и локалног. Први пар је увек у затегнутости, јер му је корен историјски (а мисаона пројава филозофска), док је други комплементарне природе, јер му је порекло тријадолошко и зато сотириолошко (а рефлексивни израз богословски, евхаристијско-опитни). Подсећамо на Тијарове речи, да концепт католичности има изразиту есхатолошку димензију, „коју универзалност нема, а која је суштински важна“¹⁸. Зато је симптоматична визија догађаја Педесетнице и прве апостолске Цркве у овим двома концепцијама. Док за Рацингера Дванаесторица не могу бити чланови ниједне локалне Цркве, Тијар, потпуно супротно, инсистира на ставу да нико, па ни апостоли, не може бити члан универзалне Цркве, а да најпре не припада конкретној локалној Цркви: апостолска Црква је апостолска *јерусалимска* Црква (уп. ЛЦ 41). Црква Педесетнице је за Тијара догађај једном-за-свагда у коме коинцидирају локално и универзално, док је у CN, као што смо то назначили, представљена као универзална Црква мајка, која порађа партикуларне Цркве. Димензија локалног је конститутивна у Тијаровој еклисиологији, јер се католичанска Црква конкретно пројављује у одређеном месту, у овом случају, у Јерусалиму. Тло на коме се објављује суштински је битно за њено „тело“, њену „плот“¹⁹. Стога Тијар однос локалне и католичанске Цркве именује као симултани и комплементарни, међусобно условљавајући. На исти начин се разуме и релација папе и осталих епископа. У овоме сагледавамо директне последице и теолошке продукте *џријаголошки* условљене еклисиологије *киноније*, која је зачета на Другом ватиканском концилу, а коју је Тијар развио у свом делу. Писмо CN остаје у оквирима западне традиционалне услолошке онтологије, која се на плану еклисиологије пројављује управо језгровитом формулом: универзална Црква „*онџолошки* и *хронолошки* претходи свакој *џојединачној* партикуларној Цркви“.

Истим овим мотивима кардинал се руководи и када одбацује као погрешан концепт „препознавања“. Познато је колико је термин *reconnaissance* битан за Тијарову еклисиологију и његово богословље примата (уп. ЦЦ 284 и даље, ЛЦ 92 и даље). Тај термин је директно повезан са концептима апостоличности и католичности Цркава. Први појам указује на то да Цркве *џреџознају* своје јединство или заједницу са апостолском Црквом, а кроз други (католичност) *џреџознају* различитост, другост. Тако концепт *џреџознавања* чува уравнотежену тензију из-

¹⁷ Тако закључује, између осталих, F. Nigro, *Il vescovo di Roma, цџџџ*, 340–341, сврставајући и Каспера у номиналисте. На тај начин се врло често анализирао и позната „Каспер-Рацингер дебата“.

¹⁸ J.-M. Tillard, „La catholicité de l’Eglise locale“, *Revista Catalana de Teologia* 18 (1993) 205–215, 206.

¹⁹ Не само прво поглавље, већ читаво дело ЛЦ, конципирано је у оквирима троугла *кинонија*, локална Црква, католичност.

међу верности живом апостолском наслеђу и католичанске отворености²⁰ другости, новоме, финалном, есхатолошком. Локална Црква препознаје другост друге Цркве, са којом је у кинонијском јединству, не само као дар различитости, већ и као предуслов свога постојања у другости, а не бивствовања по себи. Управо тај концепт, вера у постојање кроз друге (локалне Цркве, у овом случају) пројављује онтологију које се, изгледа, потписник CN плаши. Став да универзална Црква *est* у међусобном *ирейознавању* локалних Цркава (и из међусобног препознавања локалних еклисијалних заједница, кинонија), прети некој жељеној стабилности и „сигурности“ Цркве, за коју се Рацингер бори. Препустити Цркву *везама*, кинонији, односу, значило би да је (универзална) Црква конституисана у догађању, да „настаје“, да се мења, да сама јесте догађај. Тада је она далеко од заокружене претпостојеће или (свагда)постојеће реалности и датости, препуштена је унутарцрквеним везама, „схесисима“ локалних Цркава, зависи од њихове киноније и *ирейознавања*, баш као што је то описивао Тијар, поредећи локалне Цркве са људским личностима у кинонији. Концепт *ирейознавања* опасно ремети поставке есенцијалистичке онтологије Запада, која постојано даје предност општем (Рацингерово „il tutto“) над партикуларним, тако да CN, изгледа, пројављује типичан пример преношења супстанцијалистичке тријадологије на еклисиологију²¹. Говорити о Цркви у покрету конституисања, процесу неизвесности ишчекивања потврде од других, могуће је само под условом да се допусти промена и у самом Богу. Тешко је замислити западњака који би то ‘дозволио’ Богу, чија су својства уџбенички одређена, а међу којима доминира атрибут непроменљивости. Тијаров покушај да католичкој мисли понуди другачију еклисиологију, која би била, сматрамо, верни наследник интуиције концилске речи о Цркви, овим документом је стављен под знак питања и то у њеним двома водећим категоријама: киноније и *ирейознавања*.

Осим анализираног документа CN, следећа мина на пољу рецепције и еволуције еклисиологије киноније, неизоставно се идентификује у *Примедби на израз сестринске Цркве*, писму исте КДВ, истог потписника, обнародованом у јубиларној 2000. години²². Рацингер у *Примедби* дословно помиње коришћење тог израза у екуменским круговима, а посебно у дијалогу „католика и православних“ (§1), као и нејасноће које израз изазива. Да би разрешио недоумице, које нису термилошке, него еклисиолошке природе, кардинал закључује: сестринским Црквама се могу називати партикуларне Цркве међусобно (то може бити и Црква Рима), али универзална Црква није сестра, већ *мајка* свим партикуларним Црквама (§10). Црква је једна и једина, плурал се користи искључиво за партикуларне Цркве. Католичка Црква у целини није сестринска Црква ниједној партикуларној, нити мноштву партикуларних Цркава (патријаршијама). Зато чест израз у православно-католичком дијалогу, синтагму „наше две Цркве“, треба избегавати, као збуњујућу и конфузну, закључује Рацингер (§11).

²⁰ Уп. широку и верну анализу концепта препознавања у Тијаровом богословљу код В. Р. Flanagan, *Communion, Diversity and Salvation: the Contribution of J.M. Tillard to Systematic Ecclesiology*, Boston, 2007, 162–175. Не заборавимо да је Тијаров опис утемељења римске Цркве на Петру и Павлу, такође имао вид комплементарности и *препознавања* верности киноније са старозаветним предањем (личност и служба апостола Петра) и у екуменској отворености *другости* (кроз избор и служење апостола Павла).

²¹ Уп. J. D. Zizioulas, *Communion and Otherness*, London–New York, 2006, 145.

²² Congregazione per la Dottrina della Fede, Nota sull'espressione 'chiese sorelle', 30. 6. 2000. IntRes:http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20000630_chiese-sorelle_it.html [25.5.2012]

Уколико се и може сумњати у то да је СН усмерен против „заблуда“ *Минхенској докуменџа*, чињеница да је ова *Примедба* директно намењена корекцији *Баламанској докуменџа*, који је православно — католичка Комисија донела 1993. године, тешко може бити оспорена²³. У четвртном документу Комисије дословно налазимо став да се „Православна и Католичка Црква међусобно препознају (se reconnaissent mutuellement) као „сестринске Цркве“ (comme Églises sœurs), заједнички одговорне за очување Цркве Божје“ (*Баламански докуменџ* 14). Узимајући у обзир да је Тијар, редовни члан припремних комисија, директно учествовао у редиговању свих донетих докумената Комисије до 2000. (а индиректно и у настајању *Равенској докуменџа*, из 2007. године), као и то да је на кључном месту искоришћен њему омиљени еклисиолошки концепт велике екуменске тежине — *међусобно ѝрејознавање* — поново долазимо до закључка да и овај документ Конгрегације води неравноправан дијалог са битним елементима Тијаровог богословља.

Рацингер нуди правилно и обавезујуће тумачење поменуте синтагме, која се у препискама католичких и православних прелата до тада користила скоро 40 година. На тежини је добила коришћењем на Концилу (*UR* 14) и применом у писму *Anno ineunte* папе Павла VI²⁴. Подсећамо да је у уводним размишљањима у књизи *EP*, Тијар са радошћу и надом подвлачио сведочанства преписке Рима и Цариграда (*Tomos Agapis*), које се експлицитно препознају као „сестринске Цркве“. Та разноврсна писма имају препознатљиву нит водиљу, еклисиологију *киноније*, о чему су врло релевантно говорили и други теолози, као што су Мајендорф и Лан. Њих двојица су ту тему анализирали на првом еклисиолошком колоквијуму православних и католичких теолога, одржаном у Бечу, априла 1974. године²⁵. Јован Мајендорф тврди да теологија „сестринских Цркава“ представља добру методолошку основу за дијалог православних и католика²⁶. Шире богословске претпоставке примене овог концепта, користећи га на више од 10 места у виду кованице „две сестринске Цркве“, Лан повезује са изворном еклисиологијом наше афилијације и нашег постојања као синова у Сину (Тијарово омиљено *fili in Filio*, на основама 1Јн 3, 1–2). Он сматра да папа Павле VI утемељује сестринске односе Цркава на хришћанском братству деце истога Оца небеског, али и на истој апостолској вери, крштењу, и пре свега на свештенству и Евхаристији²⁷. Ништа се, у овом приступу теологији „сестринских Цркава“, није променило ни у папској енциклици *UUS*, која у 60. параграфу врло позитивно оцењује ту доктрину, смештајући је поново у шири контекст еклисиологије *киноније*. Међутим, као што смо видели, пет година након поменуте велике енциклике, на којој је озбиљно радио Тијар, Рацингер пише ову *Примедбу* и забрањује примену идеје сестринских Цркава на свеукупност Католичке и целокупност Православне Цркве. Чињеницу да је оба документа (*UUS* и *Примедбу*) званично донео или одобрио папа Јован Павле II, тумачимо у континуитету са нашом (и Тијаровом) тезом о разнородности рецепције Другог ватиканског концила у свим сферама богословља, а изразито и болно у оквирима еклисиологије.

²³ Уп. З. Матић, *Да истиинујемо у љубави*, Пожаревац, 2013.

²⁴ Paolo VI, *Breve Anno ineunte* (25. VII 1967), у AAS 59 (1967) 852–854. У *Tomos Agapis. Vatican-Phanar* (1958–1970), Rome, Istanbul, 1970, под бројем 176.

²⁵ Уп. J. Meyendorff, „Eglises-sœurs. Implications ecclésiologiques du Tomos Agapis“, *Istina* 20 (1975) 35–46. и E. Lanne, „Eglises-sœurs. Implications ecclésiologiques du Tomos Agapis“, *Istina* 20 (1975) 47–74. У раду колоквијума активно је учествовао и Рацингер.

²⁶ J. Meyendorff, „Eglises-sœurs“, *цпџ*, 44.

²⁷ Уп. E. Lanne, „Eglises-sœurs“, *цпџ*, 71.

Закључак

Наслеђе вишевековне доминантне универзалистичке еклисиологије Римокатоличке Цркве провејава, дакле, из *Примедбе*, у ставу о томе да универзална Црква не може бити сестра ниједној посебној Цркви. Тијар је, са друге стране, инсистирао на потреби да Црква старог Рима „потпуно васпостави свој истински идентитет старије сестринске Цркве“, да јој се признају сва права старине, али не и мајке Цркве (уп. *ЛЦ* 546–547). Читајући куријални документ, сагледавамо *ecclesia universalis*, која нам се намеће, као што је то био случај у расправама о *кинонији* партикуларних Цркава и о њиховом међусобном препознавању, као центар око кога круже помесне Цркве, као својеврсна „супер-Црква“. Стиче се утисак да је универзална Црква нови, трећи ентитет у односу на партикуларне Цркве и на „оно“ што настаје као њихова *кинонија*. Када овоме додамо Тијару омиљену еквиваленцију братства епископа у апостоличности и сестринства њихових Цркава²⁸, лако закључујемо: прећи од „супер-Цркве“ до „супер-епскопа“, није тешко, посебно када је тај прелаз осигуран магистеријумским обавезујућим препорукама, појашњењима, писмима и одлукама.

²⁸ J.-M.R. Tillard, „The Mission of the Bishop of Rome: What Is Essential? What Is Expected?“, *One in Christ* 34 (1998) 198–211, 203: „Bishops are brothers in apostolicity, as their local Churches are sister-Churches“.